

УДК 159.923:37

Лиска С. І.

аспірант кафедри психології

Донбаського державного педагогічного університету (м. Слов'янськ)

ЕФЕКТИВНІСТЬ КОРЕКТУВАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Стаття присвячена аналізу результатів застосування спеціально організованої коректувальної програми, спрямованої на підвищення основних особистісних складових, що складають професійну компетентність особистості працівника податкової міліції.

Ключові слова: особистість, професійна компетентність, самоконтроль, адаптивність, емоційно-вольова сфера.

Питання професіоналізму, професійної компетентності в останні роки стали предметом пильної уваги психологічної науки, але в більшості випадків дослідники обмежувалися вивченням набору професійно важливих якостей, їх формування та оцінки. Коректувальні аспекти проблеми залишилися поза межею наукових інтересів. Тому основним завданням даної статті є висвітлення деяких аспектів ефективності спеціально розробленої програми формування професійної компетентності працівників податкової міліції.

Проведення психологічної корекції передбачає спочатку здійснення етапу загальної, а потім спеціальної психологічної підготовки.

Оскільки особистість працівника податкової міліції займає ключову позицію в дослідженні, то вплив спеціальної психологічної підготовки на рівень професійної компетентності оцінюється шляхом багатофакторної діагностики особистості Р. Б. Кеттелла. Отримані емпіричні дані представлені у таблиці 1.

Як видно з результатів аналізу отриманих показників, майже за всіма шкалами зареєстровані суттєві зміни особистісних чинників.

Безпосередньо за дослідженими чинниками картина наступна: чинник А дозволяє оцінити ступінь товариськості суб'єкта, його відношення до людей, легкість адаптації в будь-яких обставинах.

Так, до спеціальної психологічної підготовки середній показник за чинник А дорівнював 5,01, а після неї — 6,22 стевів ($p < 0,05$). Тобто після неї досліджувані більшою мірою стали проявляти такі якості особистості, як добродушність, відкритість, товариськість і взагалі стали поводитись більш природно.

За чинником В спостерігається аналогічна картина. До підготовки у досліджуваних виявлено 6,11 стевів, а після неї 7,95 стевів ($p < 0,05$). Тобто спеціальна психологічна підготовка сприяє мобілізації інтелектуальних ресурсів досліджуваних, що для роботи в системі податкової міліції є надзвичайно важливим.

Таблиця 1

Показники особистісних чинників у працівників відділу по боротьбі з корупцією до та після спеціальної психологічної підготовки (у стенах, $X \pm m$, $n=10$)

Чинники 16 PF	До підготовки	Після підготовки	t	p
A	5,01±0,18	6,22±0,19	2,6	<0,05
B	6,11±0,51	7,95±0,43	2,8	<0,05
C	3,58±0,67	5,90±0,72	2,4	<0,05
E	6,01±0,91	5,73±0,84	2,9	<0,05
F	7,08±0,28	6,06±0,25	2,8	<0,05
G	4,93±0,52	6,72±0,56	2,3	<0,05
H	5,02±0,43	6,55±0,51	2,3	<0,05
I	7,01±0,71	5,12±0,67	1,9	>0,05
L	4,11±0,44	5,53±0,50	2,1	>0,05
M	6,75±0,56	4,48±0,52	2,5	<0,05
N	4,19±0,21	5,02±0,27	2,5	<0,05
O	7,00±0,37	5,66±0,33	2,7	<0,05
Q ₁	5,07±0,52	7,16±0,56	2,7	<0,05
Q ₂	5,24±0,30	6,33±0,97	2,4	<0,05
Q ₃	4,20±0,43	5,92±0,51	2,9	<0,05
Q ₄	5,33±0,58	4,02±0,43	2,4	<0,05

Примітка: А — замкнутість — товарищівість; В — інтелект; С — емоційна нестабільність — емоційна стабільність; Е — підпорядкованість — домінантність; F — стриманість — експресивність; G — низька нормативність поведінки — висока нормативність поведінки; H — боязкість — сміливість; I — суворість — м'якосердя; L — довірливість — підозрлість; M — практичність — мрійливість; N — прямолінійність — дипломатичність; O — спокій — тривожність; Q₁ — консерватизм — радикалізм; Q₂ — конформізм — нонконформізм; Q₃ — низький самоконтроль — високий самоконтроль; Q₄ — розслабленість — напруженість.

Не в меншій мірі значущим є уміння працівника податкової міліції керувати своїми емоціями. За даними, отриманими в дослідженні, ступінь вираженості емоційної стійкості (чинник С) зріс на 2,32 стена ($p < 0,05$). Це означає, що в результаті проведення спеціальної психологічної підготовки працівники податкової міліції стали більш емоційно стриманими, витриманими у вчинках, здатні спокійно реагувати навіть на стресогенні чинники.

За чинником Е зміна показників після спеціальної психологічної підготовки незначна; зростання складає 0,28 стенив ($p < 0,05$). Тобто досліджувані після підготовки стали поводитись з громадянами більш тактично, люб'язно, поступливо.

Чинник F дозволяє діагностувати ступінь стриманості суб'єкта. У досліджуваних за цим чинником отримано зростання на 1,02 стена ($p < 0,05$), що слід трактувати як їх спроможність динамічно спілкуватись з людьми, бути більш контактними, ввічливими.

За чинником G після спеціальної психологічної підготовки середній показник збільшується на 1,79 стена ($p < 0,05$). По-перше, це є суттєвим зростанням, а по-друге, досліджувані у більшій мірі проявляють нормативність поведінки, урівноваженість у своїх діях та вчинках, зібраність,

відповідальність і дотримання моральних стандартів і правил (що особливо важливо для працівника податкової міліції).

Оцінки наступного чинника Н після спеціальної психологічної підготовки збільшуються на 1,53 стена ($p < 0,05$). Такі зміни можна розуміти як проявлення досліджуваними соціально визнаної сміливості, схильності до ризику, винахідливості та діловитості.

Водночас за чинником І спостерігається зменшення оцінки на 1,89 стена ($p > 0,05$). Тобто у даному випадку можна говорити про тенденцію до зростання у досліджуваних практичності, логічності в діях та розсудливості.

За чинником L після спеціальної психологічної підготовки зареєстровано збільшення оцінки на 1,42 стена ($p > 0,05$). Такий результат можна пояснити зростанням у досліджуваних практичності в діях і реалістичності в судженнях, мужності та обережності у вчинках.

Оцінки, одержані за чинником М (зменшення на 2,27 стена ($p < 0,05$)), свідчать про зростання ступеня проявлення у досліджуваних таких якостей особистості, як чесність, сумлінність, підкреслену увагу до дрібниць. Тобто саме тих якостей, які вкрай необхідні для успішної роботи у податковій міліції.

Наступний чинник N дозволяє оцінювати рівень прямолінійності — дипломатичності. За одержаними даними після спеціальної психологічної підготовки його оцінка зростає на 0,83 стена ($p < 0,01$). Такі зрушення свідчать про поліпшення у досліджуваних таких якостей особистості, як проникливість, розрахованість, обережність в діях, хитрість.

Спеціальна психологічна підготовка обумовлює зменшення оцінок за чинником O на 1,34 стена ($p < 0,05$). Це означає, що після неї досліджувані стають більш спокійними, самовпевненими, холоднокривними і водночас енергійними.

Оцінки за чинником Q_1 після спеціальної психологічної підготовки збільшуються на 2,09 стена ($p < 0,05$). Ймовірно, що досліджувані після неї у більшій мірі проявляють аналітичність мислення, недовіру авторитетам, інтерес до нової інформації, експериментування у своїй професійній діяльності.

Зростання оцінок на 1,09 стена ($p < 0,05$) зареєстровано і за чинником Q_2 . Такий результат свідчить про те, що спеціальна психологічна підготовка досліджуваних з низьким рівнем професійної компетентності сприяє розвитку у них таких якостей, як незалежність, самостійність у своїх судженнях і прийнятті рішень, дотепність дій у складних ситуаціях.

Цілу низку якостей, необхідних для розвитку професійної компетентності працівника податкової міліції, стимулює спеціальна психологічна підготовка. Так, збільшення оцінок за чинником Q_3 на 1,73 стена ($p < 0,05$) означає, що у них посилюється самоконтроль, точність у операціях, які виконуються, волевиявлення у відношенні до громадян, цілеспрямованість, контроль своїх емоційних «сплесків», чітке усвідомлення самостійно розроблених планів діяльності.

Зростання оцінок на 1,09 стена ($p < 0,05$) зареєстровано і за чинником Q_2 . Такий результат свідчить про те, що спеціальна психологічна підготовка досліджуваних з низьким рівнем професійної компетентності сприяє роз-

витку у них таких якостей, як незалежність, самостійність у своїх судженнях та прийнятті рішень, дотепність дій у складних ситуаціях.

І, нарешті, чинник Q_4 , що дає змогу оцінити його напруженість особистості. За отриманими даними оцінки за цим чинником зменшуються на 1,31 стена ($p < 0,05$). Безумовно, це позитивний вплив, тому що у досліджуваних здійснюються психологічна корекція дратівливості, гіперзбудженості, психологічної напруженості. Вони стають більш спокійними, зібраними, стриманими, незворушними.

Отже отримані дані дають змогу переконатись у дієвості спеціальної психологічної підготовки і необхідності її застосування, особливо для працівників з негативними змінами у психіці і низьким рівнем професійної компетентності.

Необхідність пересвідчитись у наявності особливостей впливу спеціальної психологічної підготовки на працівників слідчого відділу податкової міліції призвела до діагностування їх за тією ж методикою Р. Б. Кеттелла. Отримані дані представлені у табл. 2.

Таблиця 2

Показники особистісних чинників у працівників слідчого відділу до та після спеціальної психологічної підготовки (у стенах, $X \pm m$, $n=11$)

Чинники 16 PF	До підготовки	Після підготовки	t	p
A	5,24±0,31	6,70±0,36	2,5	<0,05
B	6,45±0,38	7,62±0,42	2,1	>0,05
C	4,32±0,52	6,14±0,56	2,4	<0,05
E	4,97±0,72	3,21±0,67	1,8	>0,05
F	7,08±0,56	6,01±0,31	2,3	<0,05
G	3,43±0,43	5,21±0,51	2,7	<0,05
H	5,08±0,53	7,02±0,56	2,5	<0,05
I	4,56±0,14	4,11±0,12	2,5	<0,05
L	4,50±0,44	6,02±0,46	2,5	<0,05
M	5,91±0,41	4,28±0,53	2,4	<0,05
N	5,20±0,25	6,76±0,28	2,4	<0,05
O	6,22±0,52	4,44±0,42	2,7	<0,05
Q_1	6,01±0,51	7,36±0,57	1,8	>0,05
Q_2	6,36±0,30	7,55±0,37	2,6	<0,05
Q_3	3,48±0,44	5,23±0,50	2,7	<0,05
Q_4	6,33±0,43	5,01±0,37	2,4	<0,05

Примітка: А — замкнутість — товариськість; В — інтелект; С — емоційна нестабільність — емоційна стабільність; Е — підпорядкованість — доміантність; F — стриманість — експресивність; G — низька нормативність поведінки — висока нормативність поведінки; H — боязкість — сміливість; I — суворість — м'якосердя; L — довірливість — підозрілість; M — практичність — мрійливість; N — прямолінійність — дипломатичність; O — спокій — тривожність; Q_1 — консерватизм — радикалізм; Q_2 — конформізм — нонконформізм; Q_3 — низький самоконтроль — високий самоконтроль; Q_4 — розслабленість — напруженість.

При аналізі оцінок за цією методикою можна переконатись у тому, що майже кожен з чинників змінюється у бік зменшення або, навпаки, збіль-

шення. Однак на такому рівні аналізу особливої різниці в отриманих змінах особистісних чинників між працівниками обох відділів не видно.

Водночас, коли об'єднується низка чинників, як рекомендовано Р. Б. Кеттеллом, і оцінюються отримані після спеціальної психологічної підготовки зміни, то виявляється, що у працівників відділу по боротьбі з корупцією значно в більшій мірі змінюється група інтелектуальних (В, М, Q₁) та емоційно-вольових (С, G, I, O, Q₃, Q₄) чинників. Що стосується працівників слідчого відділу, то у них після спеціальної психологічної підготовки у більшій мірі зростають оцінки за чинниками, що відносяться до комунікативної та міжособистісної взаємодії (А, Н, F, E, Q₂, N, L).

Різниця між оцінками проявлення особистісних якостей у досліджуваних обох відділів до та після спеціальної психологічної підготовки показана в таблиці 3.

Таблиця 3

Показники відмінностей в даних, одержаних до та після спеціальної психологічної підготовки у досліджуваних обох відділів (у стенах)

Досліджувані	Групи чинників за опитувальником Р. Б. Кеттелла															
	Інтелектуальні			Емоційно-вольові						Комунікативні та особистісної взаємодії						
Чинники	В	М	Q ₁	С	G	I	O	Q ₃	Q ₄	А	Н	F	E	Q ₂	N	L
Відділ по боротьбі з корупцією	1,84	2,27	2,09	2,32	1,79	1,89	1,34	1,72	1,89	1,21	1,53	1,02	0,28	1,09	0,83	1,42
Слідчий відділ	1,17	1,63	1,35	1,82	1,78	0,45	1,78	1,75	1,32	1,46	1,94	1,07	1,76	1,19	1,56	1,52

При цьому слід зауважити, що навіть у високоуспішних працівників зі слідчого відділу з високим рівнем професійної компетентності група комунікативних чинників та чинників особистісної взаємодії менша, ніж в осіб з відділу по боротьбі з корупцією. Хоча, як встановлено у нашому дослідженні, саме ця група якостей відіграє суттєву роль у їх взаємодії з громадянами. Тобто низький рівень комунікативних взаємовідносин з громадянами тягне за собою підвищену кількість конфліктних ситуацій, нервово-психічні напруження, вірогідність розвитку професійного стресу і, як результат, збільшення негативних змін у психіці.

Саме у зв'язку з цим стає зрозумілим, що цим працівникам необхідна психологічна корекція згаданих змін. І, крім того, більш суттєві зсуви в оцінках чинників з групи комунікативних і особистісної взаємодії у них, порівняно з працівниками відділу по боротьбі з корупцією, підтверджують дієвість проведеної з ними спеціальної психологічної підготовки. Проявленню такого ефекту сприяє і підвищена увага до працівників слідчого відділу стосовно розвитку упродовж підготовки знань та умінь до безконфліктного спілкування з оточуючими.

Враховуючи той факт, що позитивне ставлення до громадян у працівників податкової міліції добре впливає на рівень їхньої професійної компе-

тентності, нами був діагностований рівень прояву емпатійності у всіх досліджуваних до та після проведення спеціальної психологічної підготовки.

У працівників відділу по боротьбі з корупцією зареєстровано більш суттєвий зсув цього показника емпатійності у бік збільшення: у них на 4,5 бала, а у працівників зі слідчого відділу — на 4,2 бала ($p < 0,05$). Крім того, відзначена різниця між суб'єктами з груп, які порівнюються у зміні після спеціальної психологічної підготовки канал емпатійності. А саме — до підготовки у представників обох груп реєструється ідентифікаційний канал, а після неї у працівників слідчого відділу з'являється раціональний канал емпатійності, який характеризується тим, що дана особа має здібності до розуміння стану проблеми та особистості іншої людини.

Працівники відділу по боротьбі з корупцією після спеціальної психологічної підготовки демонструють інтуїтивний канал емпатійності. Тобто вони здатні передбачати (прогнозувати) поведінку і дії іншої людини, користуючись обмеженою кількістю інформації про неї і недостатністю часу для спілкування. Це означає, що досліджувані, які мають інтуїтивний канал емпатійності, практикують більший ступінь проникливості у замисли іншої людини і більш вдало можуть здійснювати дії з виявлення порушень податкового права.

Наступним кроком у дослідженні була діагностика агресивних і ворожих реакцій у досліджуваних, що порівнювалися до та після спеціальної психологічної підготовки. Після неї види агресії, які діагностуються, зменшуються в обох групах, що, безумовно, є позитивним явищем.

Необхідно зауважити, що у працівників слідчого відділу податкової міліції до спеціальної психологічної підготовки різні види агресії були більш виражені, ніж у їх колег з відділу по боротьбі з корупцією. У зв'язку з цим навіть враховуючи значне зменшення проявлення агресивних ворожих реакцій, їх вираженість залишається більш високою, ніж у групі порівняння.

Зрозуміло, що для високого рівня професійної компетентності в системі органів податкової міліції важливим є не тільки величина зміни певного чинника до та після спеціальної психологічної підготовки, а і той рівень його прояву, який отримується в результаті її впливу. З цих позицій аналізуються дані стосовно компонентів адаптації працівників податкової міліції до умов професійної діяльності (табл. 4, 5).

Як свідчать дані цих таблиць, спеціальна психологічна підготовка поліпшує всі показники компонентів адаптації. Результати, що одержані після спеціальної психологічної підготовки, у працівників слідчого відділу гірші, ніж у їх колег з відділу по боротьбі з корупцією. Так, наприклад, такий важливий показник, як сумарне відхилення від аутогенної норми у перших складає 7,4 ум. од., а у других — 6,1 ум. од. А за умовами методики, чим більше показник за цим чинником, тим гірші адаптивні можливості у суб'єкта.

Показник тривожності у працівників з відділу по боротьбі з корупцією дорівнює 5,9 ум. од., а у їх колег зі слідчого відділу — 6,6 ум. од. Відповідно і коефіцієнт адаптації у перших — 0,38 ум. од, а у других — 0,30 ум. од.

Таблиця 4

Показники адаптації працівників слідчого відділу до та після проведення спеціальної психологічної підготовки ($X \pm m$, $n=11$)

Показники адаптації	Норма	До підготовки	Після підготовки	t	p
КВ	–	1,7±0,12	2,0±0,14	2,2	<0,05
СВ	0	10,2±0,81	7,4±0,75	2,5	<0,05
СР	–9	–5,1±0,79	–6,2±0,85	2,3	<0,05
ПВ	5	9,4±0,37	8,8±0,33	3,1	<0,01
Т	5	7,3±0,34	6,6±0,27	2,4	<0,05
П	6	5,6±0,25	5,0±0,28	2,5	<0,05
КА	>0	0,23±0,27	0,30±0,21	2,7	<0,05

Примітка: КВ — вегетативний коефіцієнт; СВ — сумарне відхилення від аутогенної норми; СР — саморегуляція; ПВ — психічна втома; Т — тривожність; П — працьовитість; КА — коефіцієнт адаптації.

Таблиця 5

Показники адаптації працівників відділу по боротьбі з корупцією до та після проведення спеціальної психологічної підготовки ($X \pm m$, $n=10$)

Показники адаптації	Норма	До підготовки	Після підготовки	t	p
КВ	–	1,5±0,13	2,0±0,16	2,5	<0,05
СВ	0	8,1±0,56	6,1±0,51	2,7	<0,05
СР	–9	–4,9±0,42	–6,4±0,52	2,9	<0,05
ПВ	5	9,2±0,27	8,5±0,21	2,1	>0,05
Т	5	6,9±0,20	5,9±0,28	3,0	<0,01
П	6	5,9±0,28	5,0±0,25	2,5	<0,05
КА	>0	0,27±0,024	0,38±0,031	2,9	<0,05

Примітка: КВ — вегетативний коефіцієнт; СВ — сумарне відхилення від аутогенної норми; СР — саморегуляція; ПВ — психічна втома; Т — тривожність; П — працьовитість; КА — коефіцієнт адаптації.

Таким чином, спеціальна психологічна підготовка позитивно впливає на особистісні якості досліджуваних, що складають основу професійної компетентності. У працівників відділу по боротьбі з корупцією в більшій мірі поліпшуються групи інтелектуальних та емоційно-вольових якостей, а у працівників слідчого відділу якості, що відносяться до комунікативних і міжособистісної взаємодії. Після спеціальної психологічної підготовки значно зменшується ступінь проявлення соціально небажаних і негативних для становлення професійної компетентності якостей особистості, у тому числі невротичності, різних видів агресивності, депресивності, тривожності, дратівливості, емоційної нестабільності. Суб'єктивний рівень скарг на захворювання, чутливість до кризи і психологічне виснаження суттєво послабляються. Спеціальна психологічна підготовка покращує показники професійного стресу, адаптивні реакції та працездатність працівників податкової міліції. У працівників слідчого відділу до і після спеціальної психологічної підготовки ступінь проявлення негативних змін у психіці залишається більш вираженим, ніж у працівників відділу по боротьбі з корупцією.

Список літератури

1. Абульханова-Славская К. А. Социальное мышление личности: проблемы и стратегии исследования / К. А. Абульханова-Славская // Психологический журнал. — 1994. — Т. 14, № 4. — С. 39–55.
2. Иванников В. А. Психологические механизмы волевой регуляции / Вячеслав Андреевич Иванников. — М. : Изд-во УРАО, 1998. — 164 с.
3. Иванова Е. М. Основы психологического изучения профессиональной деятельности / Елена Михайловна Иванова. — М. : Изд-во МГУ, 1987. — 216 с.
4. Максименко С. Д. Професійне становлення молодого вчителя / С. Д. Максименко, Т. Д. Щербан. — Ужгород: Вид-во «Закарпаття», 1998. — 106 с.
5. Hogan J. How to measure employees / J. Hogan, R. Hogan // Journal of Applied Psychology. — 1989. — № 74. — P. 273–279.

Лиска С. И.

аспирант кафедры психологии

Донбасского государственного педагогического университета (г. Славянск)

ЭФФЕКТИВНОСТЬ КОРРЕКЦИОННОЙ ПРОГРАММЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ

Резюме

Статья посвящена анализу результатов применения специально организованной коррекционной программы, направленной на повышение основных личностных составляющих, которые входят в профессиональную компетентность личности работника налоговой милиции.

Ключевые слова: личность, профессиональная компетентность, самоконтроль, адаптивность, эмоционально волевая сфера.

Liska S. I.

Aspirant chair psychology

Donbasky state pedagogical university

(Slov'yansk)

EFFICIENCY OF CORRECTION PROGRAM OF PROFESSIONAL COMPETENCE

Summary

The article is devoted the analysis of results of application of the specially organized correction program, directed on the increase of basic personality constituents which are included in the professional competence of personality of worker of tax militia.

Key words: personality, professional competence, self-control, adaptiveness, emotionally volitional sphere.